

Vízy László–Mattyasovszky Zsolnay Eszter

Ybl Miklós és Zsolnay Vilmos

Ybl Miklós alkotói módszeréhez szorosan kapcsolódnak a társművészetek. Mint minden jelentős és nagy építész életművét, a művészetek szintézise jellemezte. A művészetek egységére és szintézisére való törekvést Pogány Frigyes számos könyvében kimutatta.¹ E gondolatból kiindulva a kerámia alkalmazását kívánjuk bemutatni és végigkísérni Ybl Miklós munkásságában, amelyben a pécsi Zsolnay építészeti kerámia különös jelentőséggel bír.²

1. kép. Unger-átjáróház, Magyar utcai homlokzat részlete

Vízy László építész, nyugalmazott műemléki felügyelő
Kutatási területei: a Magyar Királyság és Budapest 19. századi építészete; a pécsi Zsolnay-gyárak építészeti kerámiai
E-mail: vize.laszlo@chello.hu

László Vízy, architect, retired supervisor of historic monuments
Areas of research: 19th-century architecture of Budapest and the Hungarian Kingdom, architectural ceramics from the Zsolnay factory in Pécs
Email: vize.laszlo@chello.hu

Mattyasovszky Zsolnay Eszter nyugalmazott szilikátgépész, üzemmérnök
Kutatási területe: a Zsolnay kerámia, a családi hagyományok és levéltári források alapján, fotókkal dokumentálva
E-mail: mzsolnay@kfl.hu

Eszter Mattyasovszky Zsolnay, retired silicate engineer, production engineer
Areas of research: Zsolnay ceramics based on family tradition and archival records, documented with photographs
Email: mzsolnay@kfl.hu

Ybl első munkái között kiemelkedik a gróf Károlyi család részére épített főtéri római katolikus plébánia-templom homlokzatán al-

¹ POGÁNY FRIGYES: *Festészet és szobrászat az építészetben*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1959. Összefoglaló táblázat: A társművészeti alkotások szerepe az építészeti kompozícióban. – Ezúton fejezzük ki köszönetünket Bugár Mészáros Károly építésznek a Várkertbazar történeti adatainak pontosításáért, valamint Marosi Ernőnek az elismerésért, amellyel az előadásban Pogány Frigyes professzorral kapcsolatban elhangzott megjegyzésünket illetve. Pogány Frigyes életművéről az utóbbi félszáz évben nem jelent meg publikáció.

² Lásd pl. Ian DAWSON–MATTYASOVSZKY Zsolnay Tamás–VÍZY László: *Zsolnay épületkerámia*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt., 2005; *Budapest színes városa. Zsolnay épületkerámia*. Kiállítási katalógus. Ernst Múzeum, 2006. január 9.–2007. február 10. Szerk. MILLISITS Máté. Budapest, Ernst Múzeum, 2006; VÍZY László: *Káprázatos pártázatok. a Zsolnay építészeti kerámia*. Budapest, Hinterland Mérnöki Iroda Zrt. 2009; *Uő: Pártázatok káprázata*. Munkatárs és fotók: MATTYASOVSZKY ZSOLNAY Eszter. Budapest, magánkiadás, 2011.

kalmazott terrakottadíszítmény mint az architektúra szerves része.³ Hasonló terrakottadísz figyelhető meg a Múzeum körüti Unger-házon, Ybl első pesti munkáján is, ahol a homlokzaton a főpárkányhoz csatlakozóan a fríz-elemek terrakottából készültek (1. kép).

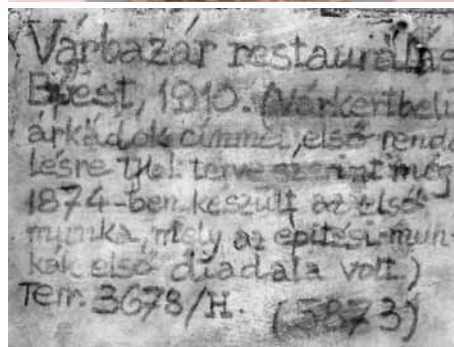
Ybl Miklós első romantikus alkotásait fokozatosan felváltotta a neoreneszánsz formavilág az itáliai úton szerzett benyomások hatására. Különösképpen hatott rá az itáliai színes építészet formakincse, mint például a Bramante tervezte lodzsákon alkalmazott színes Robbia-majolikák.

1875. január 1-én, királyi jóváhagyás után Ybl Miklós tervei szerint megindulhatott a Budai Várpalotához kapcsoló Várkert-bazár építése. Az építészeti megformálás sajátos eszközeiként itt gazdag társművészeti alkotásokat alkalmazott: szobrokat, kerámiadíszeket, falfestmé-

2. kép. A Várkert-bazár az 1880-as évek végén

nyeket, színes üvegablakokat. A kortárs méltatását idézzük: „Sikerült fokozatos átmenetet teremteni a szélső lezáró épülethez éppúgy, mint a háttérhez. Úgy tett eleget a művészi követelményeknek, hogy közben a természet jogait nem hagyta figyelmen kívül. Ezt a szép együttest az elegáns parkkal díszítő rakpart teszi teljessé.”⁴ „A diadalív dongaboltozatának kazettáit szép majolikadísz borítja,”⁵ megvalósítva Ybl Miklós Robbia-álmát. A Várkert-bazár építészeti együttese végső soron építészeti szimbólum a Duna-parton, mintegy bevezető a Budai Királyi Várpalota látványához (2. kép).⁶

3. kép. Zsolnay majolikakazetta és hátoldala a Pécsi Zsolnay múzeumban

³ KLANICZAY Péter: A főtí templom helyreállítása. In: *A főtí templom és a romantika építészete*. Szerk. BUDA Attila–RITÓOK Pál. Budapest, Terc, 2007. 187.: „Az égetett kerámia vibráló sárgás-barna színe nagyon jól megközelítette a sóskúti mészko sárgás-ökkes tónusát.”

⁴ Henry EVERS: Építészet Budapesten. In: *Budapest neoreneszánsz építészete*. Szerk. CSÁKI Tamás–HIDVÉGI Violetta–RITÓOK Pál. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2009. 177–188.

⁵ CSÁKI Tamás: A neoreneszánsz Budapest holland szemmel. Bevezető Henri Evers írásához. In: *Budapest neoreneszánsz építészete* 2009. i. m. 171.

⁶ VIZY László: Várkertbazár. Építészeti szimbólum a Duna-parton. *Városunk*, 16. 2003. 1. 1.

Ybl Zsolnay Vilmossal (1828–1800) való megismerkedésének eredménye, hogy megkísérelte – a magyar művészetben talán elsőként – a színes majolika építészeti alkalmazását a homlokzat díszeként. Zsolnay Vilmos már 1874-ben megkapta a tervezőtől a megbízást a munkák előkészítésére, amint erről a pécsi Zsolnay Múzeumban őrzött egyik elem is tanúskodik (3. kép). Az előkészítő fázis után Zsolnay pécsi gyárában elkészültek a díszítőelemek. Időköz-

4. kép. A Várkert-bazár Zsolnay-kazettás dongaboltozata

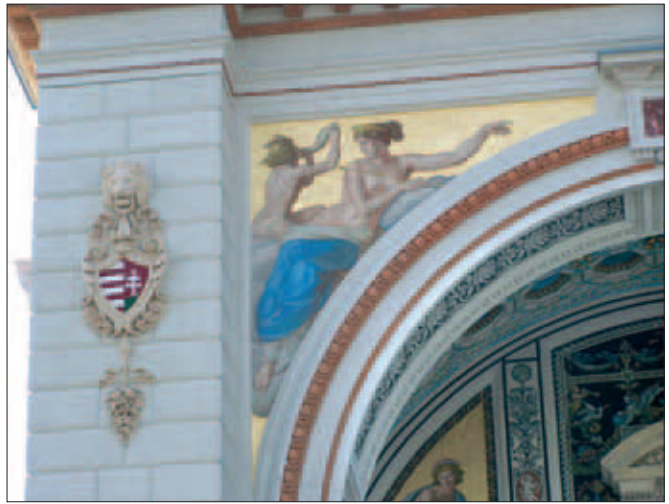
6. kép. A „Marchenke-féle” terrakotta tondó a Várkert-bazár homlokzatán

5. kép. A Várkert-bazár „Marchenke-féle” terrakottavázái és homlokzatt dísz

ben, az 1876. évi nagy budai árvíz tanulságaként, a Várkert-bazár tevezett alapépitményének 80 centiméternyi magasításáról döntöttek. A kazettaelemek felhelyezését 1878-ban maga Zsolnay Vilmos irányította. A munkálatokról egyik leánya, Mattyasovszky Zsolnay Teréz (1854–1944) *Visszaemlékezéseiben* az alábbiakat írta: „[M]egbízásokat ad fiának, hogy keresse fel Koscht, és szerezzen tőle használható barna majolikafestéket, mert »magam nem érek most rá kísérletezni! A Várkertbazár mennyezete remélem, jól sikerül, csak az egyik barna festék renitenskedik, nem állja a többivel azonos égetési hőfokot.« [...] Atyánk május 15-én tájékoztatja Miklóst: »Rengeteg bajom van a majolikamennyezettel. Ybl sürget, minden mufola ezzel az anyaggal van megtöltve, és valamennyi állandóan üzemben van. A tüzelőházban szinte elviselhetetlen a hőség!« [...] Atyánk június 12-i leveléből: »Tegnapelőtt óta Pesten vagyok, és ellenőrzöm a mennyezetrekeszek helyes felrakását. A munka jól halad, Ybl elégedett. Nagy kő esett le a szívemről, remélhetőleg a párja is leesik a jövő héten, mire felraktuk a második mennyezetrészt... 1200 forint előleget kaptam a munkára, így jelenleg van pénz a zsebemben!« [...] Atyánk június 17-én ezt írja: »Tegnap érkeztem vissza Pestről. Itthon rendben találtam, az általad küldött 500 és 600 frank is megérkezett. [...] De a fő, ami érdekelni fog: pesti tartózkodásom alatt három napig magam is fenn álltam az állványon, és vezettem a mennyezetsmajolikák elhelyezési munkálatait. Sok gondot okozott nekem ez a mennyezet, de most azután ugyanannyi örömet hozott. Ybl, Podmaniczky báró, az építészek és Pest-Buda minden kiválósága meg van lepve, elragadtatva, és minden várakozáson felül elégedett. Mindenki gratulált, és képzeld csak, még én fizethettem a pezsgőt, ahelyett, hogy nekem fizettek volna! Mindenki úgy véli, hogy a jövőben sok ilyen munkára számíthatunk.«

Miklós, aki aggódott, hogy a mennyezet masszájába valami hiba csúszott, boldogan írja, hogy minden szépen és jól sikerült. »Ismét közelebb jutottunk célunkhoz, ilyen munkák alapítja meg az ember méltó és maradandó hírnevét.«⁷⁷ (4. kép)

7. kép. Than Mór allegorikus festményei a Várkert-bazárban (részlet)

8. kép. Az Operaház nyitott árkádjának kazettás dongaboltozata

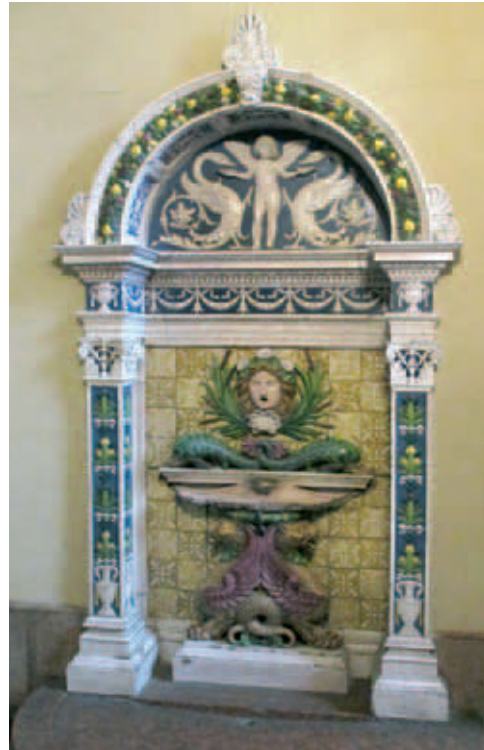
⁷⁷ MATTYASOVSKY ZSOLNAY Teréz–MATTYASOVSKY ZSOLNAY Margit: *A gyár és a család története 1863–1948* – SIKOTA Győző: *A gyár története 1948–1973*, Budapest, Corvina, 1974. 74–79. Idézi még: MATTYASOVSKY ZSOLNAY Eszter: *Várbazár*. <http://www.ybl2014.hu/meglevo-epuletei/kozepitmenyek/varkerti-egyuttas/mattyasovszky-zsolnay-eszter-varbazar/> – letöltve 2014. december 2.

A Várkert-bazár sikere nyitotta meg Zsolnay Vilmos és gyáranak útját a historizmus építészetéhez, felkeltve az érdeklődést a színes terrakották és majolikák alkalmazása iránt.

A Várkert-bazár külső falfelületein a szobrászati kőelemek mellett terrakotta tondók, vázák és frízek sorakoznak (5–6. kép). Than Mór freskóit az 1910-es restaurálásakor a pécsi Zsolnay gyárban készített kerámialapra festett képekkel pótolták. A 2014-es restaurálása után ismét freskók díszítik az épületet (7. kép).

Ybl Miklós alkotótársait megcsodálhatjuk a Várkert-bazár főépületében, egy ajtó festett üvegkazettáin: Huszár Adolf szobrász, Than Mór festő, Jungfer Ignác múlakatos és Zsolnay Vilmos portréi bizonyítják Yblnek a társművészek iránti nagyrabecsülését.

A Várkert-bazár egyes díszeit Marchenke Vilmos (1842–1916) szobrász készítette, és az ő művészetére utalnak az Operaház első emeleti nyitott árkádjainak reneszánsz kazettái és díszei is (8. kép).

9. kép. Kerámia díszkút a Lipótvárosi Bazilikában

10. kép. A Lipótvárosi Bazilika szentélyhomlokzat feletti oszlopai

A Zsolnay gyár kerámiai a lipótvárosi Szent István-bazilikában is megjelentek; legdekoratívabb képviselőjük a Szent Jobb-kápolna előcsarnokában elhelyezett színes-mázás díszkút (9. kép).

A dokumentált Zsolnay-alkotások közül érdemes kiemelni még a bazilika szentélyének 1938. évi felújításkor alkalmazott Zsolnay pirogránit kőszerű anyagát. Ekkor ugyanis a korrodált korinthusi és ión kőoszlopfejeket kicserélték. A költséges kőfaragványok helyett pirogránit rekonstrukció készült a Zsolnay gyárban (10–12. kép).

Ybl Miklós építőművészetében a harmónia megteremtésének egyik legfontosabb tényezője a társművészetekkel való kapcsolatban rejlik, amint ezt Pogány Frigyes professzor műveiből ismerhetjük. A terrakotta és a kerámia szeretete végigkísérte Ybl egész életét, művészeti tevékenységét, ennek egyik kifejezőeszköze a Zsolnay építészeti kerámia. A kétszáz éves ünnepen erre is emlékezünk, nem feledkezve meg az alkotótársakról.

11. kép. A Lipótvárosi Bazilika szentélyhomlokzat feletti oszlopai

12. kép. Pirogránit oszlopfeők

László Vízy – Eszter Mattyasovszky Zsolnay

Miklós Ybl and Vilmos Zsolnay

In the oeuvre of Miklós Ybl, the use of other arts, specifically the use of terracotta and majolica, plays an important role. The essay examines the connection between Miklós Ybl and Vilmos Zsolnay at the time of the construction of the Castle Garden Bazaar, an architectural ensemble that proved to be one of Ybl's major successes.